

О. В. Литовченко,
м. Київ

СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ НАПРЯМ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУТНІСТЬ І СПЕЦИФІКА

Представлено стислу характеристику сутності й особливостей соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти України, основні соціальні функції творчих об'єднань цього напрямку.

Ключові слова: позашкільна освіта, соціально-реабілітаційний напрям позашкільної освіти, соціалізація, діти, молодь.

Молодь завжди була однією з найактивніших верств населення щодо соціального прогресу. Варто зазначити, що сьогодні саме молодь є свідомим рушієм громадсько-політичних змін, що віддзеркалює успішність соціального становлення, свідомого самовизначення дітей та молоді. Водночас соціальні проблеми в дитячому і молодіжному середовищі не втрачають актуальності, що зумовлено як соціально-економічними негараздами, так і кризовими явищами культурно-ціннісної й освітньої сфер.

Аналіз зарубіжних психолого-педагогічних, соціально-педагогічних публікацій свідчить про схожі проблеми для багатьох країн. Різні аспекти соціалізації молоді обговорюються на національних та міжнародних науково-практичних конференціях, форумах тощо. Учасники цих заходів підкреслюють важливість профілактики негативних соціальних процесів, що пов'язано із соціальною молодіжною політикою, створенням у державі сприятливих соціально-економічних, соціокультурних умов для особистісного розвитку та соціального становлення дітей, їх успішної соціалізації, професійного самовизначення. Важлива роль у такому контексті відводиться зайнятості дітей та молоді в установах і проектах неформальної/позашкільної освіти [1; 2; 4].

Позашкільна освіта України має давні традиції і величезний досвід як інститут соціального виховання дітей та молоді. Сьогодні позашкільна освіта інтенсивно розвивається, відповідаючи потребам дітей, їхніх батьків та інтересам держави; ураховує міжнародний досвід і загальні освітні тенденції, зберігаючи водночас національну специфіку.

Значну увагу колективи позашкільних навчальних закладів приділяють роботі з дітьми соціально незахищених категорій. Зокрема, серед учнів цих установ станом на 2012/13 навчальний рік кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становила 21 381, дітей з малозабезпечених сімей – 44 448; позашкільною освітою охоплено 7,2 тис. дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку (за даними Міністерства освіти і науки України). Отже, до навчально-виховної, організаційно-масової діяльності позашкільних навчальних закладів залучаються діти та молодь, які опинилися в складних життєвих обставинах, що зумовлює особливості реалізації напрямів соціально-педагогічної діяльності.

У вирішенні визначених важливих завдань беруть участь педагогічні колективи, творчі об'єднання установ різних напрямів позашкільної освіти.

Водночас Законом України “Про позашкільну освіту” (2000) визначено *соціально-реабілітаційний напрям позашкільної освіти*, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, потреб у самореалізації учнів, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, організації їхнього змістовного дозвілля і відпочинку. Утім, відповідно до нормативного визначення і реального стану практики, його зміст виходить за межі соціальної реабілітації¹, є по суті соціально-педагогічним.

Така невідповідність спричинила невизначеність тих творчих об’єднань і навчальних програм, які можна вважати належними до цього напрямку позашкільної освіти (іноді утруднення викликає розмежування гуманітарного і соціально-реабілітаційного напрямів). За результатами аналізу педагогічної практики, вважаємо, що до соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти належать: клуби старшокласників, клуби спілкування, школи лідерів та об’єднання учнівського самоврядування, Євро-клуби; різні творчі об’єднання для дітей з особливими потребами; творчі об’єднання, що мають на меті формування цінності здорового способу життя, профілактику відхилень у соціальному розвитку і поведінці дитини тощо.

Творчі об’єднання соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти виконують важливі соціально-педагогічні функції: соціально-педагогічної підтримки дітей та молоді соціально вразливих груп, соціального захисту учнів, соціально-педагогічної профілактики девіацій у дитячому та молодіжному середовищі, а також організації змістовного дозвілля дітей та молоді та інші.

За результатами аналізу змісту навчання і виховання у творчих об’єднаннях соціально-реабілітаційного напрямку позашкільної освіти (моніторинг проведено Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2011/12 н.р.) можна зробити такі висновки:

– навчально-виховний процес здійснюється за типовими (або адаптованими) навчальними програмами, затвердженими Міністерством освіти і науки України (збірки 1996, 2005 рр.);

– творчі об’єднання соціально-реабілітаційного напрямку діють переважно у комплексних позашкільних навчальних закладах; найбільш поширеними є навчальні програми, які передбачають роботу з учасниками та лідерами учнівського самоврядування (наприклад, “Основи учнівського самоврядування”, “Лідерство – запорука успіху”), програми формування психологічної та соціальної культури особистості (наприклад, “Я як Я, Я та інші, Я і суспільство”), а також клуби старшокласників, клуби спілкування та інші;

– у позашкільних навчальних закладах діють творчі об’єднання для дітей з особливими потребами, реалізуються спеціальні проекти, спрямовані на сприяння соціалізації та інтеграції в суспільство дітей із психофізичними

---

¹ Соціальна реабілітація - вид соціальної роботи, спрямованої на відновлення основних соціальних функцій, психологічного, фізичного, морального здоров'я, соціального статусу сімей, дітей та молоді (Закон України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю”).

порушеннями (наприклад, у Центрі дитячої та юнацької творчості Солом'янського району м. Києва реалізується соціально-творчий проект “Соціалізація дітей з особливими потребами”, одним з актуальних завдань якого є створення умов для творчого розвитку кожної дитини з особливими потребами – вихованців гуртка “Подолання”);

– зміст творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку представлено також у навчальних програмах, навчальних та тренінгових курсах, спрямованих на формування здорового способу життя дітей та молоді (наприклад, тренінг-курс “Сприяння просвітницькій роботі рівний-рівному серед молоді України щодо здорового способу життя”, “Кроки до здоров'я” та інші); формування безпечної поведінки (наприклад, “Правила дорожнього руху і робота загонів ЮІР в навчальних закладах України”); програми проведення дозвілля (“Культура дозвілля”); програми, спрямовані на соціальну реабілітацію підлітків з девіантною поведінкою, підготовку старшокласників до сімейного життя (наприклад, “Школа майбутніх батьків”) тощо [3].

На закінчення слід відзначити, що на сучасному етапі діяльність позашкільних навчальних закладів, зокрема творчих об'єднань соціально-реабілітаційного напрямку, набуває найбільшої значущості. Саме в роботі позашкільних навчальних закладів створюються умови для формування системи цінностей особистості, становлення її соціальної позиції, громадянських і патріотичних якостей, що є важливою умовою запобігання соціальним проблемам у майбутньому нашої країни.

Література

1. Актуальные направления развития внешкольного (дополнительного) образования детей в странах Восточной Европы : обзор по Беларуси, Казахстану, России, Украине / под ред. А. В. Золотаревой. – Прага-Ярославль : ЕАІСУ-ЯГПУ, 2010. – 138 с.
2. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу : колективна монографія / [Вербицький В. В., Литовченко О. В., Ковбасенко Л. І. та ін.] ; за ред. О. В. Литовченко. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 192 с.
3. Литовченко Е. В. Социально-реабилитационное направление внешкольного образования Украины: состояние и перспективы программного обеспечения / Е. В. Литовченко // Дополнительное образование детей в изменяющемся мире: перспективы развития востребованности, привлекательности, результативности : материалы междунар. науч.-практ. конференции. В 2-х ч. Ч.1. / Челябинск – Москва / под ред. А. В. Кислякова, А. В. Щербакова. – Челябинск : ЧИППКРО, 2013. – С. 51-57.
4. René Clarijs (ed.) (2005). Non-formal and Informal Education in Europe. Prague : ЕАІСУ. - 118 p.

О. Д. Рейпольська,
м. Київ

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті презентовано основні проблеми виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасних умовах. Наголошено на необхідності створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу, розвитку базових якостей, а також забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку, формування ціннісного ставлення до себе.

Ключові слова: природний потенціал, базові якості, ціннісне ставлення до себе.